

DOI: [https://doi.org/10.34287/MMT.2\(53\).2022.1](https://doi.org/10.34287/MMT.2(53).2022.1)**Ю. Ю. Сізинцова***Державний заклад «Запорізька медична академія післядипломної освіти Міністерства охорони здоров'я України»
Запоріжжя, Україна***Yu. Yu. Sizintsova***State Institution «Zaporizhzhia Medical Academy of post-graduate education Ministry of Health of Ukraine»
Zaporizhzhia, Ukraine*

АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Current changes legislation under martial status

Реферат

Мета дослідження. Аналіз чинного трудового, кримінального та кримінально процесуального законодавства, яке прийнято в умовах воєнного стану і подій, що відбуваються на території України.

Матеріали та методи. Проведено аналіз нормативно-правових актів прийнятих з 24 лютого 2022 року, що стосуються безпосередньо правил та обов'язків громадян України, роботи державних закладів в умовах воєнного стану. Обґрунтовані положення трудового, кримінального та кримінально процесуального законодавства України, що є вкрай необхідними під час розслідування кримінальних проваджень, які мають значення для громадян України, установ будь-якої форми власності, що працюють і продовжують реалізовувати політику держави в умовах воєнних дій.

Результати та висновки. Обґрунтовані положення трудового, кримінального та кримінально процесуального законодавства України, що є вкрай необхідними під час розслідування кримінальних проваджень, які мають значення для громадян України, установ будь-якої форми власності, що працюють і продовжують реалізовувати політику держави в умовах воєнних дій.

Визначено на підставі вивчення та аналізу законодавчих норм порядок проведення уповноваженими особами слідчих дій, порушення чинного законодавства та реалізація при цьому права на захист.

Ключові слова: право, захист, закон, провадження, трудова галузь, кримінальна, відповідальність.

Abstract

The purpose of the study. Is to analyze the current labor, criminal and criminal procedure legislation, which was adopted in the martial law and events occurring in Ukraine.

Materials and methods. The analysis of normative-legal acts adopted from February 24, 2022, directly related to the rules and responsibilities of citizens of Ukraine, the work of public institutions in martial law. The provisions of labor, criminal and criminal procedure legislation of Ukraine are substantiated, which are extremely necessary during the investigation of criminal proceedings that are important for citizens of Ukraine, institutions of any form of ownership, working and continuing to implement state policy in hostilities.

Results and conclusions. The provisions of labor, criminal and criminal procedure legislation of Ukraine are substantiated, which are extremely necessary during the investigation of criminal proceedings that are important for citizens of Ukraine, institutions of any form of ownership, working and continuing to implement state policy in hostilities.

The procedure for conducting investigative actions by authorized persons, violation of current legislation and realization of the right to protection have been determined on the basis of study and analysis of legislative norms.

Keywords: law, protection, law, proceedings, labor branch, criminal, responsibility.

ВСТУП

Основу правового регулювання в Україні ста-

новить Конституція України. Згідно з основним законом ніхто не може здійснювати втручання в особисте і сімейне життя, крім випадків,

передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Кожному гарантується право на свободу думки та слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати, поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Обмеження існують виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1].

Впровадження державою воєнного стану на території держави, що відбулось в Україні, є серйозним кроком до обмеження прав громадян і водночас зберігання територіальної цілісності держави у разі загрози національній безпеці, забезпечення безпеки громадян України. Згідно Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

В умовах воєнного стану забороняються: зміна Конституції України та Конституції АР Крим, проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради АР Крим і органів місцевого самоврядування, проведення всеукраїнських та місцевих референдумів, проведення страйків, масових зібрань та акцій [2].

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Суттєвими й впливовими змінами, що торкаються всіх громадян України під час дії воєнного стану є визначення правового статусу та обмеження прав і свобод громадян, законних інтересів юридичних осіб. Згідно Закону України «Про воєнний стан» (далі – Закон) дані положення

в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції України та цього Закону.

В умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені частиною другою статті 64 Конституції України. Згідно зі статті 20 Закону, у процесі трудової діяльності осіб, щодо яких запроваджена трудова повинність, забезпечується дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний термін відпустки та час відпочинку між змінами, максимальний робочий час, врахування стану здоров'я особи тощо. На час залучення працюючої особи до виконання трудової повинності поза місцем її роботи за трудовим договором за нею після закінчення виконання таких робіт зберігається відповідне робоче місце (посада). Зауважу, оскільки медичні працівники, громадяни України продовжують реалізовувати політику держави, у цьому контексті, виникає потреба забезпечення соціальних прав людини як обов'язку держави.

Медичні заклади стикаються наразі з проблемами правового врегулювання надходження благодійної допомоги, її оформлення, порядку перевірки та відповідальності за дані дії в майбутньому. Отже, правильне оформлення благодійної допомоги відповідними внутрішніми наказами, актами, забезпечить захист в майбутньому в разі перевірок відповідними державними органами.

Проблеми також виникли на теренах трудового законодавства, що в свою чергу викликало необхідність впровадження змін до правовідносин між працівниками та роботодавцями. У зв'язку з чим 15.03.2022 було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Даний законодавчий акт набрав чинності 24 березня 2022 року. Згідно з нормами Закону визначаються особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності та галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

На період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України. У період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих цим Законом. Новели законодавства передбачають, що на період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (за виключенням переведення на роботу в іншу місцевість, де тривають активні бойові дії), якщо вона не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків

бойових дій, а також інших обставин, які ставлять або можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови людей, з оплатою праці за виконану роботу, але не нижчою, ніж середній заробіток за попередньою роботою; при укладенні трудового договору в період дії воєнного стану умова про випробування при прийнятті на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників.

З метою оперативного залучення нових працівників до виконання роботи, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили, в тому числі внаслідок фактичної відсутності працівників, які внаслідок бойових дій евакуювалися в іншу місцевість, перебувають у відпустках, простої, тимчасово втратили працездатність або доля яких тимчасово невідома, роботодавці можуть укладати з новими працівниками строкові трудові договори на період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника [3].

На сьогодні, виникла проблема правильного оформлення працівника, який не з'явився вчасно на роботу, в тому числі й за поважних причин, порядок подання ним відповідної заяви. Здебільшого з'являються випадки наявності заяв, які працівники особисто не писали, подавали їх інші особи, що породжує відповідальність як зі сторони роботодавця, так і працівника. Даний порядок повинен бути врегульований на кожному підприємстві будь-якої форми власності з урахуванням прийнятих змін до трудового законодавства, а також обставин, в яких перебуває працівник або установа. Доречно передбачити порядок подання заяв працівниками за допомогою засобів електронного та мобільного зв'язку, в разі неможливості подання відповідних документів згідно з нормами чинного законодавства, із зазначенням підстави подання саме таким засобом, а також фіксування даного процесу відповідними документами.

Одним із нововведень є призупинення дії трудового договору. Призупинити договір можна в разі неможливості реалізації роботодавцем своїх обов'язків і виконання працівником своєї роботи у зв'язку з воєнними діями на території України. При цьому трудові відносини між ними не припиняються.

Також роботодавець отримав право на самостійне визначення, організацію кадрового діловодства та архівного зберігання кадрових документів у районах активних бойових дій за умови забезпечення ведення достовірного обліку виконаної працівником роботи та обліку витрат на оплату праці.

Стосовно колективного договору статті 11 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» визначено, що дія окремих положень колективного договору може бути зупинена за ініціативою роботодавця. Дане

подання норми є некоректним, загальним, що може вплинути на суттєве погіршення становища працівників.

Це визначення створює підстави для роботодавця самостійно приймати рішення, одноособово впроваджувати в діяльність зміни, що є порушенням Конституції України. Отже, на сьогодні доречно дане питання узгоджувати між сторонами договору і приймати рішення згідно з нормами Конституції України.

Під час воєнного стану діють особливості встановлення та обліку часу роботи та часу відпочинку. Визначено, що робочий час у працівників, не може перевищувати 60 годин на тиждень і 50 годин на тиждень для працівників, яким відповідно до законодавства встановлюється скорочена тривалість робочого часу. П'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється роботодавцем за рішенням військового командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення).

Час початку і закінчення щоденної роботи (зміни) визначається роботодавцем. Тривалість щотижневого безперервного відпочинку може бути скорочена до 24 годин. У період дії воєнного стану не застосовуються норми статті 53 (тривалість роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів), частини першої статті 65, частин третьої–п'ятої статті 67 та статей 71–73 (святкові і неробочі дні) Кодексу законів про працю України. Саме дані обмеження визначені статтею 6 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану».

Реалізуючи право на відпустки, законодавство зазнало серйозних змін. При цьому права працівника суттєво обмежені. Зауважу, виключно підставою для обмеження стало введення на території України воєнного стану, що при даних обставинах є об'єктивно необхідним. Згідно статті 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» передбачено, що: «У період дії воєнного стану щорічна основна оплачувана відпустка надається працівникам тривалістю 24 календарні дні.

У період дії воєнного стану роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури. Протягом періоду дії воєнного стану роботодавець на прохання працівника може надавати йому відпустку без збереження заробітної плати без обмеження строку, встановленого частиною першою статті 26 Закону України «Про відпустки».

Право на оплату праці залишено законодавцем без змін, до того ж роботодавця зобов'язано вживати всіх можливих заходів для забезпечення реалізації права працівників на своєчасне

отримання заробітної плати. Виключенням є положення щодо строків виплати заробітної плати, а саме роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили.

Проте звільнення роботодавця від відповідальності за несвоєчасну оплату праці не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати. У разі неможливості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойових дій, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства.

Таким чином, суттєві зміни трудового законодавства внесли зміни у життєдіяльність та роботу установ, підприємств та їх працівників. Не можливо передбачити всі обставини з якими може стикнутися будь-яке підприємство під час воєнних дій, але відшкодування, під час вимушеного призупинення діяльності, повинно бути стягнуто згідно норм чинного законодавства.

Зміни, що відбулись на території України, військова агресія відносно громадян нашої держави покликана законодавців прийняти та удосконалити законодавство стосовно відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки. Верховна рада України офіційно оприлюднила на сайті інформацію про «внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки, № 7186. Законом удосконалено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, передбачивши ув'язнення до 12 років з конфіскацією за пособництво державі-агресору, тобто будь-яку співпрацю з такою державою, її окупаційною адміністрацією, збройними формуваннями на шкоду Україні.

Закон унеможливує обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, щодо підозрюваних у вчиненні злочинів проти національної і громадської безпеки, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» [4].

У зв'язку з чим, для подолання процесуальних проблем, удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» в Україні набув чинності 01 травня 2022 року Закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», який був прийнятий 14 квітня 2022.

Відповідно до даного документу внесено суттєві зміни до Кримінально процесуального кодексу України (далі – КПК), що суттєво впливає на життя та діяльність всіх громадян України, закладів, будь-якої форми власності. Відповідно до статті 223 КПК проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 години до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, а також крім здійснення кримінального провадження у порядку, встановленому статтею 615 КПК [5].

Слідчими діями, згідно з чинним законодавством визначається проведення дій, які спрямовані на отримання або перевірку доказів у кримінальному провадженні, а саме: проведення допитів, оглядів, обшуків, пред'явлення для впізнання, призначення експертизи та інші, включаючи негласні слідчі дії.

Отже, обґрунтовуючи необхідність проведення відповідних заходів правоохоронні органи мають право проводити слідчі дії, в тому числі обшук, у визначений в статті час. Дана норма порушила суттєво Конституцію України, право громадян, але з урахування воєнних дій, концепція та мета запровадження цілком обґрунтована.

Суттєвим нововведенням є відсутність при проведенні даних слідчих дій понятих, де їх участь є обов'язковою. Законодавець визначив, що при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, де участь понятих є об'єктивно неможливою або пов'язана з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без їх участі. Але при цьому в обов'язковому порядку процес проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи та його результати в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису. При цьому уповноважені особи повинні розуміти, що підстави порушення основоположних прав повинні бути дійсно аргументовані та доведені в подальшому в судовому порядку. Оскільки, сторона захисту, має право перевірити ці обставини і результати перевірки також надати суду.

Не залишено поза увагою законодавцем, що є суттєвим під час кримінального провадження і показання осіб, які уповноважені органи мають право отримувати під час проведення слідчих дій. Показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації,

а також за участю захисника, а вразі необхідності і перекладача, що є важливим аспектом реалізації концепції захисту під час проведення кримінального провадження, згідно з нормами кримінально процесуального законодавства.

Отже, дізнавач, слідчий, прокурор повинні забезпечити участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії, у тому числі, в разі неможливості явки захисника – із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника.

Участь перекладача для перекладу пояснень, показань або документів підозрюваного, потерпілого забезпечується за першої можливості. За наявності обставин, що унеможливають його участь у кримінальному провадженні, дізнавач, слідчий, прокурор має право особисто здійснювати переклад пояснень, показань або документів, якщо він володіє однією з мов, якими володіє підозрюваний, потерпілий.

Законодавцем також внесено зміни до роботи суддів, під час слухання справ, а саме частину четверту статті 95 КПК викладено наступним чином: «Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання, або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 цього Кодексу. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них, крім порядку отримання показань, визначеного статтею 615 цього Кодексу». Отже, законодавець дотримується норм Конституції України спрямованих виключно на захист громадян.

Не можливо оминати увагу прийняття норми, яка суттєво змінила процесуальний порядок та строки затримання особи. Отже, відповідно до ч. 6 статті 615 КПК строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури під час дії воєнного стану не може перевищувати двохсот шістнадцяти годин (9 діб) з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами статті 209 КПК. Затримана без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури особа під час дії воєнного стану не пізніше двохсот шістнадцяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до слідчого судді, суду чи керівника органу прокуратури для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу.

Дана норма надала право, а головне час правоохоронним органам реалізувати свої права, при цьому особа, не позбавлена права на захист впродовж всього терміну затримання. Право на захист у контексті кримінально процесуального закону передбачає можливість надання підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому усних або письмових пояснень з приводу підозри чи обвинувачення, збирати та подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватись правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права.

Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника. Роз'яснити та зафіксувати даний факт з метою уникнення надалі відмови та заперечень щодо даних роз'яснень зі сторони особи, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення.

Не виключається законодавцем і норма, щодо надання безоплатної правової допомоги за рахунок держави. В разі невиконання уповноваженими органами даних норм, порушення права на захист, даний факт негайно треба зафіксувати, можливим у певній ситуації засобом (шляхом подання скарги, фіксування у відповідних документах, під час надання показань та проведенні слідчих дій, виклику відповідної чергової особи та ін.).

ВИСНОВКИ

Дослідженням встановлені основні зміни до чинного трудового законодавства, кримінального та кримінально процесуального права.

Обмеження прав громадян України, які прийняті державою, є вимушеною мірою подолання тих проблем, які виникли на підприємствах, установах у зв'язку з воєнними діями, що відбуваються на території України.

Не дивлячись на суттєві зміни, законодавець продовжує реалізовувати політику держави у європейському напрямку, де права людини та громадянина є основним важелем і показником демократичної, правової держави.

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine [Internet]. Official web portal of the Parliament of Ukraine. [cited 2022 May 11]. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. On the legal regime of martial law [Internet]. Official web portal of the Parliament of Ukraine. [cited 2022 May 11]. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
3. On the organization of labor relations in martial law [Internet]. Official web portal of the Parliament of Ukraine. [cited 2022 May 11]. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-22>.

4. Together – against Russian aggression – the Verkhovna Rada passed the Law [Internet]. Gov.ua.[cited 2022 May 11]. Available from: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221776.html?search>.

5. Criminal Procedure Code of Ukraine 2012 Article 223. Requirements for conducting investigative (search) actions [Internet]. Com.ua. [cited 2022 May 11]. Available from: <https://kodeksy.com.ua/kpku-2012/223.htm>.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2022